

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LIII

Уређивачки одбор:

*др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицкаји, др Милка Ивић,
др Павле Ивић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Слободан Ремейић, др Живојин Станојчић, др Светозар
Свијовић, др Срејко Танасић, др Драго Ћујић, др Егон Фекејте*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1997

новембар 1996.

IVAN KLAJN, *Italiјansko-srpski rečnik*, izd. Nolit, Beograd

Италијанско-српски речник Ивана Клајна, који је недавно објавио Нолит у оквиру Библиотеке Одреднице има готово 1000 страна већег формата и садржи следеће делове: Упутство за употребу речника (стр. VII–X), Скраћенице и ознаке (стр. XI–XII), Речник (стр. 3–946), Кратак преглед италијанске граматике (стр. 947–974), Неправилни и дефектни глаголи (стр. 975–988).

Речник садржи око 43500 италијанских речи одредница и по обиму спада у велике двојезичне речнике. А по квалитету, да одмах кажемо, долази у ред оних речника (који су у нас ретки или их просто нема) на основу којих се може говорити о универзалној структури двојезичног речника. И да објаснимо, под универзалном структуром, под универзумом у теорији лексикографије подразумева се научна идеализација одређеног типа речника заснована на његовим реалним карактеристикама презентираним у каквоме постојећем речнику. Ово је тај реални речник са пожељним карактеристикама универзалне структуре.

Структура свакога речника, једнојезичног или двојезичног, па и италијанско-српског, дели се на леву и десну страну, према терминологији теоријске лексикографије. Леву страну овога речника чине одреднице, лексеме талијанског језика поређане по алфавитном реду; једино су прилози на *-mente* прикључивани одговарајућим придесвима. Десну страну чини текст са потребним информацијама и идентификацијама, као и примери употребе лексема којима се потврђују дате информације и идентификације.

Формирање леве стране речника односно одређивање лексичког фонда који ће бити обухваћен речником теоријски не представља проблем, и на томе се нећемо задржавати. Иако се теоријски зна како се врши одбир лексема које ће чинити леву страну двојезичног речника, за лексикографе би био интересантан податак како се то у сваком конкретном случају и чинило, па је, да кажем, опст за лексикографе, штета што информације о томе, по правилу, изостају у двојезичним речницима, па и у овоме речнику.

Десну страну речника чини све друго што је у речнику дато; а то је у овоме речнику, навешћемо редом, показатељ граматичке категорије (уз упућивање на табеле о промени у граматичком делу, што је веома корисно за све који ће се служити овим речником), квалификатор употребнс и сти-

листичке маркираности лексема, информација о семантичкој позицији у којој се реализује одређени семантички садржај, затим семантичка идентификација дата у облику лексикографске дефиниције или у облику лексикографског система дефиниција уз кратке примере који сведоче о датим подацима.

Показатељи граматичке категорије у овоме се речнику дају директно или индиректно, што је у складу са општим лексикографским принципима. Нпр., показатељи *adv.* (= прилог) или *num.* (= број) директни су идентификатори граматичке категорије речи, док су ознаке *f* (= женски род) или *m* (= мушки род) индиректни информатори о граматичкој, именичкој категорији речи.

Иза показатеља граматичке категорије речи даје се податак о етимологији речи; нпр. уз двочлану лексему *ex voto* иза ознаке *m* (рекли смо, = мушки род) и ознаке *inv* (= непроменљиво) у загради стоји *lat.* (= латински). Подаци о етимологији дају се само за лексеме маркиране неиталијанским пореклом.

Квалификатори употребне и стилистичке вредности стављају се само уз лексеме које имају ограничења било у погледу ширине употребе, било у погледу стилстичке специфичности (уколико одредница нема ограничења, уколико припада општем, немаркираном лексичком фонду, квалификатор изостаје, што је у складу са универзалним лексикографским принципима); тако уз двочлану лексему *ex voto* иза података о етимологији стоји у загради ознака *crkv.* (= црквени термин) као показатељ њене везаности за црквени терминолошки систем. А боље би било због потребе економисања са простором, да ставимо једну техничку примедбу, да показатељи етимологије и употребне вредности нису стављани у заграду; за њихово издвајање од текста дефиниција довољно је било што су давани курсивом.

И једна напомена. Оваквих маркера граматичке категорије, етимологије и употребне или стилске вредности речи у овоме је речнику 92, што одговара броју маркера у савременим речницима и једнојезичним и двојезичним (у Речнику српскохрватског народног и књижевног језика нешто их је више, а у Талијанско-хрватском или српском рјечнику М. Деановића и Ј. Јернеја приближно толико).

Семантичке идентификације дате су у облику лексикографских дефиниција. Основни је тип дефиниције у двојезичним речницима лексикографски низ лексема еквивалентних лексеми одредници. Овим се низом даје општа семантичка идентификација лексеме у полазном језику; нпр. глагол *capitare* у првоме значењу, у основној семантичкој реализацији, а оне се увек дају као прве, идентификован је са низом *навратиши, случајно наићи; досијети (некуда)*.

Други је тип дефиниције идентификација еквивалентном лексемом лексеми на левој страни речника. Под еквивалентном лексемом подразумевамо лексему која у лексичком систему језика коме припада заузима по рангу исто место које има лексема из полазног језика; а то значи да ако једна лексема припада основним, простим, неизведеним речима, мора припадати и друга, ако се дефинише основна семантичка реализација полазне лексеме,

онда се као еквивалент у другоме језику даје, уколико је могуће, лексема, такође, у основној реализацији, или — лексеми у секундарном значењу, због њене синтагматске реализације, еквивалент може бити само лексема у секундарној реализацији, даље, ако једна припада општем лексичком фонду, онда и друга у своме језику мора припадати истоме фонду, затим, ако се ради о лексеми из полазног језика маркираној у погледу употребне и стилске вредности, онда се као еквивалент узима, такође уколико је могуће, маркирана лексема, и да не набрајамо све оно што одређује ранг, место лексеме у лексичком систему. Идентификација еквивалентном лексемом као лексикографска дефиниција примењује се при презентацији полисемантичких лексема, и то оних код којих су сличне структуре, односно код којих су индуктори полисемије општи, универзални. Нпр., у речнику о коме говоримо три семантичке реализације лексеме *lingua* идентификоване су на овај начин, на начин који препоручује теоријска лексикографија: 1. (*анатл.*) језик. 2. (*лингв.*) језик; говор. 3. књижевни италијански језик.

Трећи је тип дефиниције у двојезичним речницима, па и у овоме о коме говоримо, најређи; то је дефиниција, типична за једнојезичне, дескриптивне речнике, која садржи само описни део, део у коме се лексикографским метајезиком даје интерпретација семантичког садржаја лексеме. Нпр., италијанска лексема *logorico* дефинисана је са 'оболоо од логореје; ненормално говорљив, распричан'. Овакав се тип дефиниција даје само у случајевима када објективне језичке могућности (нпр., код безеквивалентне лексике, код деривата из полазног језика када у другоме језику изостаје одговарајући дериват) или, пак, субјективне лексикографове, не дозвољавају успостављање еквивалентне, кореспондентне лексеме.

Саставни део семантичких идентификација секундарних реализација односно секундарних значења представљају и подаци о семантичким позицијама у којима се она реализују. У овоме речнику доследно је спроведено давање тих података и за италијански и за српски језик; нпр., секундарна значења лексеме *lingua* идентификована су овако: ~ *di terra* трака копна, издужен рт, или, ~ *materna* матерњи језик; и с правом је тако учињено јер је за свако ново значење, посебно за оно које је индуковано метафором, и у италијанском, и у српскоме језику, потребна нова семантичка позиција, нова колокација, ново лексичко партнерство.

И још нешто добро и ново. Фразеологизми су, а њих је веома много, прикључивани, по правилу, уз одговарајуће семантичке реализације доминантне лексеме у њима; нпр. уз прво значење лексеме *dio*, *Dio* — Бог (хришћански, једнобожачки) дат је и фразем *Dio ce la mandi buana* нека нам је бог у помоћи. Пословице су, пак, а и њих је доста, даване, опет по правилу, на крају речничког чланка, после прегледа свих семантичких реализација; нпр., на крају обраде глагола *dire* дато је *fra il dire il fare c'è* (посл.) једно је рећи а друго учинити. Са лексиколошког становишта ово је добро и оправдано зато што су фраземи део лексичког система, они функционишу као лексичке јединице, што се за пословице, наравно, не би могло рећи; са

лексикографског становишта ово је ново, и у двојезичној, а добрим делом и у једнојезичној лексикографији.

Да сведемо. У овоме речнику полисемантичне структуре лексема које кореспондирају, односно лексема из талијанског и лексема из српскога језика, презентирани су као преглед њихових контекстуалних употребљивости чиме се, с једне стране, неутрализује сепаратизација и апсолутизација лексема у традиционалним речницима и, с друге стране, постиже боља комуникација између адресата и адресанта. А и једно и друго су елементи модерног двојезичког универзума, те с правом можемо овај речник сврстати у она савремена лексикографска дела која су прављена с тежњом да се приближе још увек недостигнутом и стално жељеном циљу — новоме типу речника, активном речнику, ономе речнику који ће кориснику омогућити не само декодирање поруке, већ и кодирање, слање поруке.

Београд

Даринка Горџан-Премк